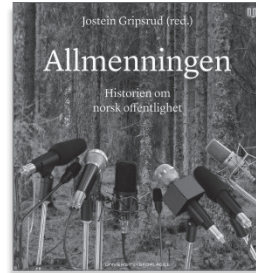

Recensioner

Jostein Gripsrud (red.):

Allmenningen: historien om norsk offentlighet

Oslo, Universitetsforlaget 2017, 658 s.

Et knippe norske medieforskere med professor Jostein Gripsrud i spissen har tatt på seg å skrive ikke mindre enn norsk offentlighets historie. Det er blitt en mastodont på nesten 700 sider, som selv en entusiast kan grue seg litt til å gå løs på. Men boken er levende skrevet og krydret med godt stoff som driver lesingen framover. Til tross for at det har vært tolv forfattere involvert, gir boken for det meste også preg av å være sømløst gjennomarbeidet.

Boken er delt i ti deler, som foruten en innledning om offentlighet som fenomen, alle er forsøk på å beskrive og periodisere norsk offentlighetshistorie. Vi ledes gjennom veien til grunnlov og parlamentarisme, utvikling av presse, organisasjoner og allmenn stemmerett, gjennom to verdenskriger til gjenreisningstid, ungdomsopprør og tv-alder, og fram til de litt mer forvirrende siste tiårene. Vi minnes om at personlig hets og æreskjelling av motstandere ikke var uvanlig på 1800-tallet heller, og at teknologi ble sett på som svaret på nesten alle problemer også etter 2. verdenskrig.

I innledningen slås det fast at historien om norsk offentlighet først og fremst er "(e)n historie om fremgang og forbedring av demokratiet som styringsform og åpenheten som prinsipp for samfunnsliv i mer generell forstand". Det pekes på at en offentlighet ikke per definisjon trenger å være demokratisk, men det er den moderne demokratiske offentligheten boken legger vekt på. Dette er altså historien

om veien dit, og derfor er det først og fremst en historie om seier på seier for prinsipper som åpenhet, maktfordeling og ytringsfrihet. Offentlighetens motstandere er nedkjempet slag for slag – fra danske eneveldige konger via tyske nazister til ivrige Myklesensorer, men hele tiden med det allmenne vel for øyet. En norsk offentlighetshistorie med dette perspektivet er seierherrenes historie, i alle fall fram til vår tid.

Så ville det vært rart om ikke et så ambisiøst verk også hadde noen svakheter. Som forfatterne selv skriver, er avgrensning en krevende øvelse. Teamet bak boken har kastet ut et stort garn, og fått inn mye. Det gjør at boken noen steder blir litt rufsete i kantene, både bakover og utover.

Avgrensning har blant annet sammenheng med periodisering. En litt annerledes periodisering på enkelte punkter kunne ha løst i alle fall noen av avgrensningsproblemene. Dette gjelder for eksempel kapittel 2, som er det første empiriske kapittelet og som omhandler århundrene fram til 1814. Stoffet er i utgangspunktet svært interessant, og ikke minst en viktig påminnelse for oss som daglig surrer rundt i den digitale offentligheten om hva som en gang sto på spill. Men på grunn av periodiseringen blir kapittelet på en måte skadelidende under bokens overordnede optimistiske tematikk, med dens sterke vekt på offentlighet som noe som er knyttet til opplysningsidealer og (mer eller mindre) deliberativt demokrati.

Kapittelet tar blant annet for seg tingstedene i vikingtid og norsk middelalder, og den

---

Boganmelder: **Birgitte Kjos Fonn**, førstemanuensis, Institutt for journalistikk og mediefag, Oslo Metropolitan University.

funksjonen disse hadde som en slags offentlighet. Gjennom rådslag på kirkebakken og eneveldets propaganda-offentlighet blir så perioden over i det sene 1700-tallets gryende maktkritikk og ideer om folkesuverenitet. Aviser og ikke minst tidsskrifter dukker opp, og landet får etter hvert en grunnlov.

Her burde det ganske enkelt på ett eller annet sted vært satt punktum og laget et nytt kapittel. Selv om tingstedene var lovgivende forsamlinger og åpenbart inspirerte senere rettssystemer i Norge, er det en vesensforskjell mellom middelalderens og 1700-tallets offentligheter. De siste førte til dagens demokrati, den første gjorde det ikke. De har ikke noe med moderne demokratiske institusjoner å gjøre, men er samfunnsorganisering av den typen man trolig vil finne i mange førmoderne samfunn. Som bokens forfattere selv påpeker: en “antropologisk konstant”. Om så det danske eneveldet hadde bestått, ville historien om tingstedene vært den samme. Den kritiske offentligheten som begynte å røre på seg på 1700-tallet, var derimot begynnelsen på en revolusjon.

Når det oppleves som et problem, i et ellers utmerket kapittel, at disse fenomenene behandles samlet, har det altså med bokens grunnleggende verdenssyn å gjøre – med bokens erklærte optimisme på vegne av offentlighetshistorien og dens underliggende påstand om at verden går framover.

Den litt rause avgrensingspolitikken som kan være en ulempe bakover, er på mange måter en fordel når man kommer fram til tidlig moderne og moderne tid. Boken har unngått det som kunne vært en felle, å bare ta for seg de “store” og/ eller “sterke” (lovgivende) offentlighetene. Også mindre deloffentligheter og til og med skjulte offentligheter er med. Det gir i utgangspunktet et bredt bilde av hvilke krefter som har formet den offentligheten vi har i dag.

Men det er likevel en fremgangsmåte med noen fallgruver. For det første blir det uansett en historie om det som er dokumentert, enten av representanter for de forskjellige offentlighetene selv (gjørne i form av aviser eller tidsskrifter), eller av andre historikere – eller

unntaksvis i offentlige arkiver. Ingen historie blir bedre enn de kildene man har, de utvalgene historikeren gjør og den syntesen han foretar. Men i en offentlighetshistorie hvor både mindre og skjulte offentligheter skal med, blir dette problemet større enn i mye annen historieskriving. Ikke bare vil det være noen som har tatt noen avgjørende valg allerede før forfatterne gjør sine utvalg, men valget av de mindre eller skjulte offentlighetene som kommer med, er også avhengig av at det finnes dokumentasjon. Det gjør at en rekke mindre offentligheter med nødvendighet må ha gått under radaren.

Etter som vi nærmer oss vår tid, blir problemet med å velge mellom kildene – og dermed hvilke offentligheter som skal omtales – dessuten langt større. Samtidshistorien er uavsluttet, historikeren har selv vært en del av den, og kildegrunnlaget har dessuten eksplodert. Boken forsvarer lenge ambisjonen om primært å være en historie om offentligheten – om utviklingen av demokratiske institusjoner, om et fremvoksende kulturliv (med mediene med ett ben i hver av disse leirene) og gjennom empiri om den offentlige samtalens vilkår og form.

Men etter som tiden går og utviklingen av institusjonene har falt mer til ro, blir det lagt mer vekt på enkelttemaer som har vært populært stoff i offentligheten. Dermed er det ikke utenkelig at utvalget blir påvirket av hvilke fenomener den store offentligheten – gjerne nyhetsmediene – har omfavnet og legitimert. Her aner man et nytt sett med seierherrer – de som fikk meningene sine eller prosjektet sitt fram på tv eller i avisen. Historien om skaterkulturen i 1980-årene illustrerer dette tydelig. Det var en gruppe som forsøkte å skjule seg – unngå offentlighet – fordi skating var ulovlig. Så ble de likevel oppdaget av den store offentligheten. Mindre enn ti år senere var forbudet mot skating opphevet.

I det hele tatt gjør omfanget av potensielle mindre offentligheter at prosjektet kan bli litt utydelig i vår tid, ikke minst i kapittel 9 om perioden fra 1980 til 2000. Her får karneval i Oslo i noen år på 1980-tallet tre sider, mens motoffentlighetene under striden om

norsk medlemskap i EU på begynnelsen av 1990-tallet blir avspist med et par avsnitt. I det lille som står, blir dessuten de lange historiske linjene i norsk motkultur nærmest en opptakt til beskrivelsen av høyrepopulismen i Fremskrittspartiet. Det er en nokså uheldig sammenblanding av høyst forskjellige fenomener.

Igjen kan problemet delvis tilskrives periodiseringen, som gjør at man tvinges til å finne noe som kan skille to korte tiår i vår tid fra de andre. Overskriften for disse to tiårene er riktignok “liberalisering og differensiering”, og det gir jo litt albuerom. Det hevdes at perioden er preget av “liberalisering og markedsorientering på den ene siden og kulturell avtradisjonisering og pluralisme på den andre”. Joda, markedsorientering er det liten tvil om, men påstanden om mer kulturell liberalisme enn i tiårene før er vel diskutabel, og bygger dessuten på en snever forståelse av begrepet liberalisering. Det er vanskelig å se at 1960-tallet med sine autoritetsopprør, alternative musikk, kunst og livsformer, nyfeminisme, avkriminalisering av homofili osv. innebar noe mindre kulturell avtradisjonisering, pluralisme – og liberalisering. Et annet perspektiv kunne like gjerne vært at 1980-tallet betydde en tilbakevending til mer konservatisme. Men like riktig er det vel å si at litt nytt kom til, noe litt eldre mangfold levde videre, mens andre ting falt bort.

Historien om perioden fra 1980 er bedre når den tar for seg økende personfokus og individorientering i offentligheten, eller en stadig mer polarisert innvandringsdebatt. I innvandringsdebatten redegjøres det også tydeligere for mindretallsposisjonen, en nødvendighet hvis man skal forstå måten offentligheten er i ferd med å utvikle seg på i dag. Idet det settes punktum for denne anmeldelsen, har en omstridt norsk justisminister nettopp gått av etter å ha offentliggjort et påstand om at hennes meningsmotstandere bryr seg mer om terrorister enn landets sikkerhet – på egen Facebook-side hvor det også stadig drypper bilder av mann og barn og private aktiviteter.

Beskrivelsen av personorienteringen betyr at den første norske Maktutredningens utmyn-

ning av begrepet “det medievriddet samfunn” er godt fulgt opp. Men jeg savner en refleksjon over funnet fra den andre Maktutredningen, om den makten det økonomiske feltet og dessuten økonomimediene har fått gjennom de siste nærmere 50 årene. Økonomer er blitt sannsigere, og økonomipublikasjoner som en gang var nisjemedier har blitt større, sterkere og flere. De har fått sterk innflytelse i allmennheten, de har påvirket andre medier og bidratt til å strukturere den offentlige samtalen betydelig: Økonomiske betraktninger legges til grunn for samfunnslivet på en måte som kan gjøre andre politiske argumenter ugyldige. Det er ofte ikke de beste argumentene, men heller de beste argumentene av de som følger en økonomisk logikk, som blir styrende.

Om dette aspektet er utelatt, er det nok av andre utviklingstrekk som truer fortellingen om en stadig mer demokratisk offentlighet. Dette bidrar også til at forfatterne mot slutten av boken kommer litt i tvil om sin egen optimistiske analyse. Når fake news, digital overvåking og teknologiselskapenes verdensherredømme kommer på dagsordenen, ser det ikke lenger riktig så lyst ut. Som det påpekes i bokens sluttkapittel, vet man egentlig lite om hvordan nye medier kan bli brukt i fremtiden. Hensikten med Gutenbergs nyvinning var å kunne kopiere blant annet Bibelen raskt og feilfritt. Resultatet ble den langsomme og siden akselerende offentlighetsrevolusjonen som denne boken handler om.

Dermed er det også på tide å vende tilbake til det som er positivt med boken. *Almenningen: historien om norsk offentlighet* er, til tross for noen innvendinger, i det store og det hele et imponerende verk. Det ligger en formidabel ambisjon bak, og som redaktør Gripsrud selv skriver, er det ingen som har gjort noe tilsvarende. Det gjør det til et nybrottsverk som det ville vært rart om ikke hadde sider som kunne diskuteres. Det må avslutningsvis også nevnes at boken er fint formgitt og illustrert, en satsing også fra forlagets side. Et tungt, fysisk produkt som man setter enda mer pris på når man er omgitt av den digitale offentlighetens mangel på materialitet.